

Bulgarlar'ın dili, Türk dilinden daha ilk Türkçe devrinde ayrılarak farklı bir dil halini almıştır. Tuna Bulgarcası'ndan bazı örnekler : dilom "yılan", dohs "domuz", şegor "sığır", vereni "ejder", tekou "teke", dvan "at", toh "tavuk", somor "sıçan"; veçem "üçüncü", tuotom "dördüncü", altom "altıncı", çitem "yedinci", şeh-tem "sekizinci", tvirem "dokuzuncu"; alem "ertesi, sonraki".

İdil Bulgarları'nın dili hakkındaki bilgiler ise nisbeten daha fazla ve daha açıklanabilecek durumdadır. İdil Bulgarları'na ait XIII-XIV. yüzyıldan kalmış bazı mezar taşlarındaki kısa cümleler ve bunlardaki kelimeler kalıplaşmış şekillerin tekrarı olan ifadelerdir. Örnek metin:

هوالحي الذي لا يموت و كل حي سيموت اوران اول
ورم الب بلوى كو رحمه الله عليه رحمه واسعة دنيران
سفر طنروي تاريخ جيات جور طنر جال رجب ايح
ونم كوان ات الموت باب وكل الناس داخله

Transkripsiyonu: Hüve-l-hayyü-l-lezî lâ yemûtü ve küllü hayyin seyemûtü. Avran avli Vurum Alıb belüvi kü; rahmetul-lâhi 'aleyhi rahmeten vâsi'aten. Dünya-
ran sefer tanruvi; târih ciyeti cür tohır cal receb ayhi vanım küven eti. el-Mev-tü bâbün ve küllü'n-nâsi dâhilühü.

Tercümesi: (Yalnız) O diridir ve ölüm-süzdür ve bütün diriler ölecektir. Avran (Evren ?) oğlu Vurum Alp'in mezar taşıdır. Allah'ın geniş rahmeti onun üzerine olsun. Dünyadan sefer eyledi. Tarih yediyüz dokuz(uncu) yıl, Receb ayı(nın) onuncu gün(ü) idi. Ölüm bir kapıdır ve her insan o kapıdan girecektir.

İdil Bulgarcası'ndan bazı kelimeler: bi-yelim "beşinci", cal "yıl", belüv "mezar taşı", kü "bu, -dır", tan- "etmek, eyle-

Tataristan'da
Kabışev
Bölgesinde
bulunan
1309 Tarihli
Bulgar
mezar taşı
(F.S.Hakimzyanov,
Yasız kepitafiy
Joljsikih
Bulgar,
Moskova
1978, s. 107)

mek", ciyeti "yedi", cür "yüz", vanım "onuncu", küven "gün".

BİBLİYOGRAFYA :

J. Marquart, *Die Altbulgarischen Ausdrücke in der Inschrift von Çatalar und der bulgarischen Fürstenliste*, Sofia 1911, s. 1-30; O. Pritsak, *Die Bulgarischen Fürstenliste und die Sprache der Protobulgaren*, Wiesbaden 1955; a.mlf., "Bolgaro Tschuwaschica", *UAI*, sy. 31 (1959), s. 274-314; Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1972, s. 108-118; a.mlf., "Bulgar", *İA*, II, 781-796; G. V. Yusupov, *Vvedeniye v bulgaratatarskuuyu epikrafiku*, Leningrad 1960, s. 1-165, rs. 77; A. Rona-Taş — S. Fodor, *Epigrafica Bulgarica*, Szeged 1973, s. 1-189; L. Bazin, *Les Calendriers turcs anciens et medievales*, Lille 1974; F. S. Hakimzyanov, *Yasık epitafiy Voljsikih Bulgar*, Moskva 1978, s. 1-206; Talat Tekin, *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, Ankara 1987, s. 1-70, rs. 14; a.mlf., *Volga Bulgar Kitabeleri ve Volga Bulgarcası*, Ankara 1988, s. 1-212, rs. 91; J. J. Mikkola, "Die Chronologie der türkischen Donaubulgaren", *JSFOu*, XXX/33 (1915), s. 1-25; J. Nemeth, "Die Herkunft des Names Kobrat und Esperüh", *KCSA*, II (1932), s. 440-447; J. Benzing, "Das Hunnische, Donaubulgarische und Wolgabulgarische", *Ph.TF*, I (1959); I. Hrbeek, "Bulghār", *El*² (İng.), I, 1304-1308.

NURİ YÜCE

BULGARİSTAN

Doğu Avrupa'da ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

II. TARİH

III. BULGARİSTAN VAKIFLARI

IV. BULGARİSTAN'DA

TÜRK MİMARISI

Balkan yarımadasının doğusunda bulunan Bulgaristan, 41° 14' - 44° 12' enlemleri ve 22° 21' - 28° 36' boylamları arasında yer alır; yüzölçümü 110.912 kilometrekaredir. Kuzeybatıdan güneydoğuya doğru Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye ile komşu olup doğuda Karadeniz'le 378 kilometreyi bulan bir kıyıya sahiptir.

Bulgaristan II. Dünya Savaşı'ndan sonra, birkaç yıl içinde öteki siyasî partileri tasfiye ederek ülkeye hâkim olan Bulgar Komünist Partisi'nin yönetiminde, halk demokrasileri adıyla bilinen sosyalist ülkeler arasında yer almıştır. 1989 yılında Doğu Avrupa ülkelerinde totaliter yönetimlere karşı baş gösteren hürriyetçi halk hareketleri Bulgaristan'ı da etkilemiş ve kırk beş yıllık komünist iktidarın çökmesini sağlamıştır. Ülkede 1990 yılında çok partili demokratik parlamentaryer bir sistem kurulmuş, Komünist

Partisi adını Sosyalist Parti şeklinde değiştirmiş ve kırk beş yıl sonra ilk defa birden çok siyasî partinin katıldığı genel seçimler yapılmıştır. Devlet başkanlığı sistemi kaldırılarak cumhurbaşkanlığı rejimi kurulmuştur. Ülkenin en yüksek temel organı 400 üyeli Büyük Halk Meclisi'dir ve yasama yetkisi bunun elindedir. Yürütme yetkisi ise cumhurbaşkanı ile bakanlar kurulundadır.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

1. Yüzey Şekilleri. Bulgaristan'ın orta kesimini, Yugoslavya sınırından Karadeniz kıyısındaki Ermineburnu'na kadar batı-doğu doğrultusunda 550 kilometrelik bir mesafe boyunca uzanan Balkan dağları kaplar. Ortalama genişliği 20 km. olan bu dağlar yuvarlaklaşmış sırtlar ihtiva eder, ulaşım bakımından fazla engel çıkarmaz ve en yüksek noktası olan Yumrukçal tepesinde 2371 metreye erişir. Dağlık kesimde ulaşım imkân veren geçitler arasında en ünlüsü 1300 m. yükseklikteki Şipka Geçidi'dir.

Ülkenin kuzeyini Balkan dağlarından Tuna nehrine doğru hafif eğimlerle alçalan bir plato işgal eder. Tuna nehri üzerinde dik yamaçlarla son bulan bu platonun yüzeyi yer yer Tuna'ya inen vadilerle yanılmıştır. Balkan dağlarının güneyinde de çukur alanlar dikkati çeker. Bu çukur alanlar, Meriç ve onun önemli kolu olan Tunca etrafında yayılmış topraklardır. Bu toprakların batı ve güneybatısında Bulgaristan'ın en güneydeki dağlık kütlesi olan Rodoplar yükselir. Balkan dağlarının aksine geçitleri az ve yüksek olan bu dağlar herhangi bir vadi tarafından baştan başa kesilmezler. Rodoplar'ın en yüksek kesimleri, batıda Pirin dağı üzerinde Yeltepe (2915 m.) ile kuzeybatıdaki Rila dağı üzerinde Musalla tepesidir (2925 m.).

2. İklim ve Bitki Örtüsü. Bulgaristan'da iklim bakımından birbirinden farklı kesimler görülür. En kuzeyde kara ikliminin hüküm sürdüğü, kış ve yaz sıcaklıkları arasındaki farkın büyük olduğu ve ocak ayı ortalamalarının sıfır derecenin altında seyrettiği bir bölge bulunur. Burada en yağışlı mevsim yazdır. Karadeniz kıyıları yakınında daha yumuşak, kışları ılık, yazları ise çok sıcak olmayan orta derecede yağışlı bir iklim göze çarpar. Ülkenin güneyine doğru yazların kurak ve sıcak geçtiği, kış mevsiminde bol yağış alan Akdeniz iklimi etkileri belirir. Nihayet Bulgaristan'da bir dördüncü iklim tipi olarak dağ ikliminden söz edilebilir. Yükseltisi 1000 metrenin üzerinde

bulunan yerlerde hüküm süren bu iklimde yazlar serin, kışlar soğuk, sert rüzgârlı ve bol yağışlı geçer. Toprak bazan aylarca kar altında kalır.

Bu iklim tiplerine bağlı olarak doğal bitki örtüsü ülkenin kuzeyinde step, Karadeniz kıyılarına doğru ve yükseklerde orman şeklindedir. Ormanlık alanlar ülke yüzeyinin yüzde otuz kadarını kaplamaktadır.

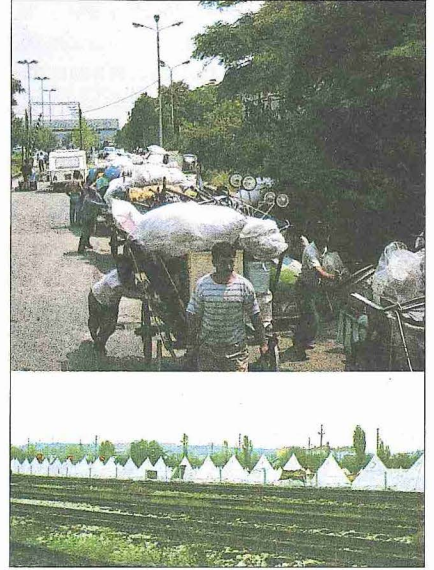
3. Akarsular ve Göller. Bulgaristan topraklarının beşte üçü salarını Karadeniz'e, geri kalan beşte ikisi Ege denizine gönderir. Karadeniz'e su taşıyan nehirlerin başlıcaları Tuna'nın kollarıdır. Bunların en önemlileri batıdan doğuya doğru Lom, Ogosta, İsker, Vit, Osma ve Yantra sulardır. Bazı akarsular da doğrudan doğruya Karadeniz'e ulaşır ki bunlar arasında en önemlisi Kamçık suyudur. Meriç ve kolları ile Mesta-Karasu ise Ege denizine su taşırlar. Bulgaristan'da Silistre'ye yakın Srebarno, Karadeniz kıyısına yakın Şabla, Varna'ya yakın Varna, Pomorie, Burgas gibi doğal göller bulunmakla birlikte bu göllerin sınırlılığı karşısında suni göller de meydana getirilmiştir. Bunların yapımı 1938'de Plevne'de Lukovit Barajı ile başlayıp 1945'te Beli İskar'la sürmüş, bundan sonra konuya büyük bir ağırlık verilerek 1966 istatistik yılına göre sayıları küçükler hariç on beşe çıkarılmıştır. Bu barajların su kapasitesi toplamı 2.046.000 m³, kapladıkları alanlar 110,1 km² olup en büyükleri 30 km² alan ile İskar baraj gölüdür.

4. Nüfus ve Etnik Durum. Bulgaristan Balkan ülkeleri arasında Arnavutluk'tan sonra en az nüfuslu olanıdır (1989'da 8.987.000). Ülkede nüfus yoğunluğu 81'dir. Bu ortalama yoğunluk ülke yüzeyine dengeli olarak dağılmamıştır. Dağılık alanlarda km² başına 20'den az nü-

fus düşmekte, buna karşılık Tuna ovasında ve Meriç etrafında yer alan düzlüklerde yoğunluk 100'e ulaşmakta, sanayi alanlarında ise 200'ü bulmaktadır. Ülkede nüfus artışı hemen hemen sıfır düzeydedir. Halkın % 60'tan fazlası şehirlerde oturmakta ve nüfusun yaklaşık % 83'ü üretimde, geri kalanı da hizmet sektöründe çalışmaktadır.

Sayımlarda etnik açıdan tasnife yer verilmediği için II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Bulgaristan nüfusunun yapısı hakkında resmî belgelere rastlanmamaktadır. Bu husus, II. Dünya Savaşı öncesi Bulgaristan'ın yani Bulgar Krallığı'nın istatistiklerine dayanarak ortaya konulabilir. 1938 istatistik yılına göre 1934'te ülkede başta Bulgar, Türk, Çingene, yahudi ve çok az sayıda olmak üzere Ermeni ve Yunan kökenli halklar yaşamaktaydı. Sözü edilen kaynağa göre bu tarihte toplam nüfusun % 86,8'ini Bulgarlar, % 10,2'sini Türkler, % 1,3'ünü Çingeneler, % 0,5'ini de yahudiler oluşturmaktaydı. Bu oranlar önceleri daha farklı idi. Yine Bulgar kaynaklarına göre meselâ 1887'de Türkler'in oranı % 19,2, 1892'de % 17,2, 1900'de % 14,4'tür. 1900 yılında Yunanlılar'ın oranı da % 1,8'dir. Bu arada ülkede, Varna ve Dobruca yöresinde toplanmış, Türk asıllı olan ve Türkçe konuşan, din olarak Hristiyanlığı benimsemiş, sayıları pek bilinmeyen Gagavuzlar da vardır.

II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Bulgaristan'dan ülke dışına bazı nüfus hareketleri olmuş, yahudi nüfusun büyük bölümü İsrail'e, Ermeniler'in önemli bir bölümü Ermenistan'a, Türkler'in de mühim bir kısmı değişik zamanlarda Türkiye'ye göç etmişlerdir. Osmanlı Devleti zamanında 1879 yılında başlayan Bulgaristan Türkleri'nin Türkiye'ye göçü ha-

1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçten bir görünüşü Edirne yakınlarında göçmenler için kurulan bir çadır kent

reketi daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Bulgar yönetiminin ülkedeki azınlıkları Bulgarlaştırma ve bir saf Slav-Bulgar milleti meydana getirme politikasını uygulamaya koyması ile 1972 yılında Pomaklar'ın ve 1980'de Çingeneler'in müslüman isimlerinin devlet zoruyla Slav-Bulgar isimleriyle değiştirilmesinden sonra 1984 yılında sıra Türkler'in isimlerine geldi. Bir yıl içerisinde müslüman isimlerin Slav-Bulgar isimleriyle değiştirilmesi ülkede büyük huzursuzluklara ve karışıklıklara sebep olmuş ve 1989 yılında Bulgar yönetiminin zorunlu pasaport vererek ülkeden çıkardığı 340.000 Türk Türkiye'ye göç etmiştir. 1989 yılı sonlarına doğru Bulgar yönetiminin iktidardan düşmesi ve ülkede çok partili demokratik bir rejimin kurulmasıyla 1990 yılında Türkler'e kendi millî-dinî isimlerini taşıma hürriyeti verilmiştir. Ülkede ciddi siyasî değişikliğin meydana gelmesi üzerine Türkiye'ye göç edenlerden 160.000 kişi Bulgaristan'a geri dönmüştür. Diğer taraftan 1989-1990 yıllarında Bulgaristan'da meydana gelen siyasî değişiklikler çerçevesinde yeni partilerin kurulmasına izin verilmiştir. Kırk beş yıldan sonra ilk defa yapılan ve muhalefet partilerinin de katıldığı genel seçimlerde (10 Haziran 1990), 400 üyeli parlamentoda iktidardaki Sosyalist Parti 211 parlamenter ile çoğun-

Bulgaristan

luğu alırken Demokratik Güçler Birliği 144, Türkler'in desteklediği Ahmet Doğan başkanlığındaki Hak ve Hürriyetler Hareketi yirmi üç, Çiftçi Partisi on altı ve bağımsızlar da altı üyeyi parlamentoya sokmayı başarmışlardır. 13 Ekim 1991 tarihinde yapılan ve Demokratik Güçler Birliği'nin birinci, Sosyalist Parti'nin ikinci parti olarak çıktığı erken genel seçimlerde Hak ve Hürriyetler Hareketi yirmi dört milletvekili çıkararak Demokratik Güçler Birliği'nin kurduğu hükümete dışarıdan destek vermiştir. Ayrıca parlamento başkan yardımcılığına da bir Türk getirilmiş, Türkler'in yoğun olduğu şehirlerde bazı belediye başkanlıklarına Türk adaylar seçilmiştir. Türkler'in parlamentoda temsil edilmesini protesto eden bazı Bulgar gruplarının varlığına rağmen 1990 öncesine göre Türkler'in durumu daha iyiye gitmektedir. Nitekim Kasım 1991'de ilkokullarda Türk öğrenciler için haftada dört saat seçmeli Türkçe dersinin programa alınması önemli bir gelişme olmuştur. Böylece Türk azınlıkla yönetim arasında uzun zamandır anlaşmazlık konusu olan Türkçe dersi meselesi Türkler'in lehine çözümlenmiştir. Ülkede bugün sayısı 1,5 milyon olarak tahmin edilen ve genel nüfusun yaklaşık % 13,5'ini oluşturan büyük bir Türk nüfus yaşamaktadır. Türkler'in dışında Pomak ve Çingene gruplarından her birinin nüfusu 200.000'in üzerinde, öteki etnik grupların ise daha azdır. Türkler'in en yoğun olduğu yerler Deliorman bölgesinde Şumnu, Razgrad (Hezargrad), Targovişte (Eskicuma), Dobruca bölgesinde Dobric (Hacıoğlu Pazarcığı), Silistre, Dulova (Akkadınlar), Rodop bölgesinde ise Kırcaali ve Hasköy'dür.

5. Dil. Yukarıdaki etnik oranlar aynı zamanda konuşulan dilleri de yansıtmaktadır. Sayıları kesin olarak bilinmeyen Gagavuzlar'ın da Türkçe konuştuğu gö-

zönünde bulundurulursa ülkede Bulgarca'dan sonra ikinci sırayı Türkçe'nin aldığı anlaşılar.

6. Din. Dine ve dinî inanışlara karşı, bunların gereklerini yerine getirme konusunda anayasada olumlu hükümler bulunmasına rağmen yönetimin tutumu menfi olmuş, ancak 1990'da daha hoş görülü davranmaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana din konusunda da resmî veriler bulunmadığından bu hususta da kesin bilgiler vermek mümkün değildir. XX. yüzyılın ilk on yılında ülkede din ve mezhep olarak Ortodoksluğun, Müslümanlığın, Katolikliğin, Protestanlığın, Ermeni - Gregoryenliğin bulunduğu ve aynı yıllarda toplam nüfustan % 82,89'unun Ortodoks, % 14,96'sının müslüman, % 0,91'inin Müsevî, % 0,71'inin Katolik, % 0,29'unun Gregoryen olduğu belirtilmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yahudilerin tamamına yakını İsrail'e, Ermeniler de Ermenistan'a gitmiş olduklarından zaten çok küçük oranları oluşturan Müsevîler'le Gregoryenler'in bugün çok daha azalmış oldukları söylenebilir. Bu durumda Ortodoks-lar'la müslümanlar ülkede en kalabalık gruplar olarak görülmektedir. Yönetimin daha önce dinlere karşı takındığı katı tutum dinî vecibelerin yerine getirilmesini engellemiş ve ibadet yerleri, özellikle de camiler çeşitli bahanelerle kapatılmıştır. Ancak son demokratikleşme hareketiyle birlikte ibadet hürriyeti ve din eğitimi konusunda yeni bir dönem başlamış olup müslümanlar 1000'e yakın cami ve mescidi faal hale getirmişlerdir. Dinî eserlere ve din görevlilerine büyük ihtiyaç duyulan Bulgaristan'da 1991 yılında camilerin ancak dörtte üçünde görevli vardı ve bunların yaş ortalaması da 60-70 civarında idi. Camilerde açılan Kur'an kurslarında yaz tatlilleri ve hafta sonlarında olmak üzere 1990'da 60.000, 1991'de 80.000 öğrenci eğitim görmüştür.

Şumnu'da 1922-1923 öğretim yılında idâdî kısmı, 1929-1930 yılında âlî kısmı açılan ve 1946'da kapatılan Medresetü'n-nüvvâb yine aynı binada ve aynı adla 3 Ekim 1990'da tekrar açılmıştır. Dört yıllık olan bu imam-hatip lisesinin yüksek kısmı da Yüksek İslâm Enstitüsü adıyla Sofya'da açılmış olup tahsil süresi üç yıldır. Şumnu'daki okul yetmiş beş, enstitü de altmış beş talebeyle öğretime başlamıştır.

Dinî eğitim ve öğretime yardımcı olmak, tarihî eserlerin tamir ve bakımı ile

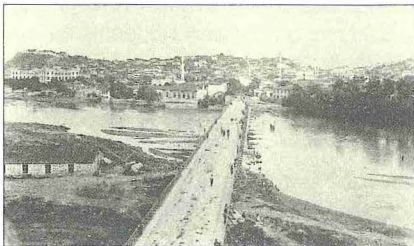
Bulgaristan Müslümanları Başmüftülüğü tarafından yayımlanmakta olan *Müslümanlar* adlı gazetenin 23 Kasım 1990 tarihli nüshasının ilk sayfası

yenilerinin yapımı gibi hizmetlerde bulunmak üzere Eylül 1990'da merkezi Sofya'da olan İslâm Kültürünü Geliştirme Halklararası Yardım Vakfı kurulmuştur. Vakıf yönetim kurulunda Râbitatü'l-âlemi'l-İslâmî'nin ve bazı İslâm ülkelerinin temsilcileri de bulunmaktadır. Bu vakfın ve İslâm Kalkınma Bankası'nın iş birliğiyle Sofya'da 25 dekarlık bir arazi üzerinde kurulması kararlaştırılan İslâm Kültür Merkezi'nin proje çalışmaları tamamlanmıştır.

Bulgaristan'da 1991 yılında müslüman cemaatin üst düzey yetkililerinden sekiz kişi Dünya İslâm Birliği'nin, yirmi altı kişi de Türkiye Diyanet Vakfı'nın davetlisi olarak hacca gitmiştir. Başmüftülük tarafından, ilk sayısı 26 Nisan 1990'da yayımlanan on beş günlük *Müslümanlar* adlı Türkçe-Bulgarca bir gazete de çıkarılmaktadır.

7. Ekonomi. İktisadî yapıda düzenleyici ve yürütücü olarak devlet büyük bir güce sahiptir ve üretim araçlarıyla toprakların mülkiyetini elinde tutmaktadır. Tarıma elverişli toprakların büyük bir bölümü kooperatiflere bırakılmışsa da tarım, sanayi ve hizmet kesimlerindeki işletmelerin çoğu devlete aittir. Ülkenin ekonomik yapısını en iyi şekilde ortaya koyan millî gelirle ilgili 1984 verilerine

XX. yüzyıl başlarında Şumnu'dan bir görünüş
(İÜ Ktp., Albüm, nr. 90.484)

göre ülke millî gelirinin % 58'i sanayie, % 9,6'sı inşaata, % 16,7'si tarım kesimine aittir. Aynı yılda çalışan nüfusun % 37,1'inin sanayide, % 20,9'unun tarımda, % 8,3'ünün de inşaat kesimlerinde olduğu görülmektedir. Bu iktisadî durumu ile Bulgaristan az gelişmiş ülkelerden oldukça farklı bir yapıya sahiptir.

Ülkenin tabii kaynakları hakkında yeterli veriler yoksa da özellikle orman varlığının, tarım yapılan toprakların ve su kaynaklarının önem taşıdığı görülmektedir. Tarıma elverişli topraklarda ve su kaynaklarında kapasitenin tamamına yakını kullanılmaktadır; son yıllarda enerji üretimi için su dışında kalan kaynaklara ağırlık verilmesi de bunu göstermektedir. Yer altı kaynaklarının rezervleri çok sınırlıdır. Kömür (linyit), demir, manganez, çinko ve petrol yatakları varsa da yetersizdir. Sanayinin ihtiyacı olan yakıt ve madenler Sovyetler Birliği başta olmak üzere diğer ülkelerden ithal yolu ile karşılanmaktadır.

Ülkenin millî gelirinde yaklaşık beşte birlik bir paya sahip olan tarım sektöründe, çalışan nüfusun % 20'si istihdam edilmektedir. Bulgaristan bir tarım ülkesi olmakla birlikte son yıllarda bu sektörün ekonomideki payı gerilemiştir. Sosyalist yönetim kurulmadan önce küçük ünitelere bölünmüş ve özel mülkiyete dağılmış olan tarım arazileri 1946'dan sonra kamulaştırılmış ve Emek Tarım Kooperatifleri'nin kurulmasına büyük önem verilerek bu yolla kısa süre içinde büyük işletmeler oluşturulmasına çalışılmıştır. Daha sonra Sovyetler Birliği'ndeki uygulama doğrultusunda kooperatiflerin sayısı azaltılarak paylarına düşen arazi miktarı artırılmıştır. İkinci tür tarım kuruluşları olan Devlet Tarım İşletmeleri'nin sayıları, kapladıkları alan ve üretim düzeyleri Emek Tarım Kooperatifleri'ne göre çok geride kalmıştır. Bu tür işletmelerde yönetim, bakanlığın tayinleriyle oluşturulan organ veya organlar tarafından yürütülmektedir. Yardımcı Tarım İşletmeleri üçüncü tür tarım kuruluşlarıdır. Bu tür işletmelere konu olan arazilerin mülkiyeti devletin elinde olmakla beraber üyeler bunları kullanma hakkını elde etmişlerdir. Buralarda aile ihtiyaçlarını karşılamak için üretim yapıldığı gibi ürünlerin bölge pazarlarında satılması imkânı da vardır. Bir başka ziraî işletme tipi olan tarımsal-endüstriyel kompleksler, 1970'li yıllarda daha büyük çaplı ziraî işletmeler meydana getirmek amacıyla kurulmuşlardır.

XX. yüzyıl
başlarında
Varna -
Bulgaristan
(İÜ Ktp., Albüm,
nr. 90.484)

Ülkede önde gelen ve sürükleyici olan kesim sanayidir. 1946'da çıkarılan bir kanunla bütün sanayi kuruluşları kamulaştırılmış, yönetim ve denetimleri tamamen devletin eline geçmiştir. 1984 rakamlarına göre sanayi kesiminde bulunan toplam 2195 kuruluşun 2011'i devlet işletmesi, 184'ü de kooperatif durumundadır. Üretimde devlet işletmelerinin hâkimiyeti açık olup 1984'te toplam sınaî üretimin % 97,8'i bu işletmeler tarafından gerçekleştirilmiştir. Sofya, Pernik, Filibe, Gabrovo ve Rusçuk ülkenin sanayi merkezleri olarak ortaya çıkmış, son yıllarda bunlara kimya ve petrokimya sanayileriyle ilgili olmak üzere Varna ve Burgas civarı da katılmıştır. Varna ve Burgas aynı zamanda ülkenin turizm merkezleridir.

Bulgaristan'ın başşehir Sofya yanında en önemli ticaret merkezleri Filibe ve Varna gibi büyük şehirlerdir. Filibe'de ayrıca her yıl, kuruluşu XIX. yüzyılın sonlarına kadar giden milletlerarası bir fuar açılmaktadır. Ülkede dış ticaret önemli bir düzeye gelmiştir ve ihracat hacmi millî gelirin % 52 gibi (1984) büyük bir oranını oluşturmaktadır. İhracat içinde sanayi malları giderek artmış, tarıma dayalı mallar oranı ise gerilemiştir. İhracatın % 70-80'i başta Sovyetler Birliği olmak üzere sosyalist ülkelere, % 10 dolayında bir miktarı Batı ülkelerine, geri kalanı da az gelişmiş ülkelere yapılmaktadır.

1989'da başlayan demokratikleşme hareketinden sonra sosyalist ekonomik yapıda özelleşme yönünde önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Topraklarda eski mülklerin mülkiyet haklarının iadesini ve özel ziraî işletmelerin kurulup işletilmesini öngören kanun çıkarılmış, sanayide de özel işletmelerin kurulması ile ilgili çalışmalar ilerlemiştir. Ticarete serbestlik ilkesi giderek genişletilmektedir.

Ülkenin ulaşım şebekesini demiryolu ağı ile kara ve su yolları oluşturur; hava yolu taşımacılığı ise nisbeten daha sınırlıdır. Demiryolu uzunluğu 4000 km. dolayında olup bunun yarısına yakın kısmı elektrikleştirilmiştir. Ülkede önemli düzeyde bir karayolu ağı kurulmuştur. Özellikle Türkiye'yi Yugoslavya'ya bağ-

layan milletlerarası E-5 karayoluna büyük önem verilmiş ve bu yol Varna, Burgas gibi turizm merkezlerine bağlanmıştır. Su yolu taşımacılığı ise Tuna ve Karadeniz'de yapılır. Karadeniz'de en önemli limanlar Varna ve Burgas olup Tuna'da daha küçük çapta limanlar inşa edilmiştir. Taşımacılığın çoğu kara yoluyla, geri kalanı da demiryolu ve su yoluyla yapılmaktadır. Ülke güçlü bir TIR filosuna da sahiptir.

II. TARİH

Osmanlı Öncesi. Eski Bulgarlar (Probulgarlar - Prabalgarı) menşee itibarıyla Türk ırkından gelmektedirler. Göçebe Türk boylarına mensup olarak II. yüzyılda Orta Asya'dan Avrupa'ya başlayan göçle ilk olarak Hazar denizi - Karadeniz arasındaki topraklara yerleşmişlerdir. Eski Bulgarlar hakkındaki ilk kayıtlar, onların Kafkaslar'da yaşadıkları (354), daha sonra Hunlar'la birlikte akınlara katıldıkları, yenildikten sonra da (453) Kafkaslar'ın kuzeyindeki topraklara yerleştikleri şeklindedir. Eski Bulgarlar'ın Bizans İmparatorluğu ile olumlu ve olumsuz bazı ilişkileri olmuş, VI. yüzyılın ikinci yarısını takip eden yıllarda yine bir Türk boyu olan Avarlar'a tâbi olarak Tisa ve Karpatlar'a yerleşip Avar Boyları Birliği'nin yaptığı bütün savaşlara katılmışlardır. 630'da Avar hakanının ölümünden sonra Eski Bulgarlar kendi adaylarını kabul ettirmek istemiş, ancak çıkan çatışmada bunlardan bir bölümü yok edilmiş, bir bölümü kaçmış, kalanları da Avarlar'ın hâkimiyeti altında erimişlerdir.

Hazar - Karadeniz bölgesinde kalmış olan Bulgarlar ise hâkimiyetlerini Kırım yarımadasına kadar uzatan Batı Türkleri'ne (Silcibu Han) tâbi oldular. VI. yüzyılın sonlarına doğru Kuban nehri, Azak denizi ve Karadeniz bölgesinde yaşayanların katılmasıyla Han Kubrat'ın (Kurt) liderliğinde Probulgar Boyları Birliği oluşturuldu ve bu boyların çok geniş bir alana yayılmış olmalarından dolayı buna Büyük Bulgaristan dendiği belirtildi. Sınırlarını batıda Dinyeper, doğuda Volga (İdil), güneyde ise Kuban nehri oluşturuyordu. Han Kubrat Bizans İmparatorluğu ile iyi ilişkiler kurdu. 650'lerde onun ölümünden sonra Eski Bulgar Boyları

Birliği doğudan gelen Hazarlar'ın saldırısıyla dağıldı. Bazı boylar Hazarlar'ın hâkimiyetini kabul ederken bazıları kuzeydoğuya giderek Volga - Kama nehirleri bölgesine yerleştiler; üçüncü bir grup da Han Kubrat'ın oğullarından biri olan Han Asparuh'un (İsperih) liderliğinde batıya Tuna bölgesine geçerek Tuna deltasının kuzeydoğusuna yerleşti. Bunlar daha sonra Tuna'yı geçip Dobruca'ya girdiler ve Bizans İmparatorluğu'na karşı yedi Slav boyu ve Severiler'le (yine bir Slav boyu) birleştiler. Eski Bulgarlar bugünkü Şumnu-Preslav, Severiler Bizans'tan gelecek akınları önlemek üzere Kocabalkan'ın geçit bölgesine, yedi Slav boyu da Avarlar'dan gelecek akınlara karşı batıya yerleşmişlerdi. Slav-Bulgar birliğinin ve ordusunun başında Bulgar lideri Asparuh bulunuyordu. Hâkimiyet alanları içinde Kocabalkan, batıda Timok ve İskar nehirleri, doğuda Karadeniz, kuzeyde ise büyük bir ihtimalle Güney Besarabya ve bugünkü Romanya'nın Tuna bölgesinde bazı sahalar bulunduğu, başşehrin de Pliska olduğu belirtilmektedir. Asparuh liderliğinde Slav-Bulgar ordusu Trakya'ya girerek birçok şehri tahrip edince, doğu sınırlarında Araplar'la savaşılan İmparator IV. Konstantin Asparuh'la anlaşma yaparak Slav-Bulgar Devleti'ne yıllık vergi ödemeyi kabul etti, dolayısıyla bu devletin varlığını tanıdı (681). VIII. yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nda bazı iç karışıklıkların çıkması, Han Tervel'e (701-718), tahttan indirilen II. Justinien'in yeniden yerini almasına yardım fırsatını verdi. Bunun karşılığında Bulgaristan Kocabalkan'ın güneyinde Zagore bölgesini, Tervel de imparatorun sonra gelen bir unvan ve birçok hediyeler aldı. Han Tervel ayrıca Araplar'ın İstanbul'u kuşatmaları üzerine (717) Trakya'da Arap güçlerine saldırıp onları kuşatmadan vazgeçirmek için Bizans'a yardım etti.

VIII. yüzyılın ilk yarısında Bizans İmparatorluğu'nun yeniden güçlenmesi, o sırada Slav-Bulgar Devleti toprakları olan alanlar üzerinde eski hâkimiyetini kurma düşüncesini doğurdu. Özellikle V. Konstantin (741-775) bunda çok ısrarlı idi ve Bizans'ın daha önce ödemeyi kabul ettiği vergiyi ödemediği gibi Slav-Bulgar Devleti sınırında bazı kaleler yapmaya başladı. Bu sebeple çıkan savaşta Slav-Bulgarlar yenildi, Zagore bölgesi geri alındı ve Konstantin kesin sonuca ulaşabilmek için yeni akınlar düzenlendi. Ancak Eski Bulgar aristokrasisinde be-

liren ikiliğe rağmen yeni savaşta Bizans mağlûp olarak yeniden vergi ödemeye mecbur edildi. Bu dönemde Han Telerig (768-777) ve Han Kardam (777-802) idareyi yürüttüler. Han Krum (803-814) yönetiminde Slav-Bulgar Devleti kuzeybatıda verimli alanlara ve Tisa nehrinin doğusuna yöneldi, 805'te Avarlar'ın topraklarını ve madenlerini ele geçirdi. Genişleme öteki alanlara ve güneye doğru da sürdü, Sredets (Sofya; 809) ile Edirne (813) alındı ve Bulgar ordusu İstanbul'a kadar geldi (813).

Han Krum, Slav-Bulgar Devleti'ni güçlü kılabilmek için Slav nüfusla Bulgar nüfusu birleştirmeye çalıştı. Bu durum Bulgar topraklarında feodalitenin gelişmeye başladığı dönemdir. Han Krum, aynı zamanda feodal düzeni ve feodallerin gücünü pekiştiren kanunlar çıkaran hükümdar olarak da bilinmektedir. Han Omurtag döneminde ise (816-831) Bizans'la otuz yıllık barış yapılmış ve önemli imar hareketleri gerçekleştirilmiştir. Han Presiyan döneminde de (836-852) Helenleşmeleri önlemek için bazı Slav boylarının bulunduğu Makedonya'nın önemli yerleri ve Rodoplar ele geçirildi. Boris zamanında (852-889) Hristiyanlık kabul edilerek (865) devletin resmî dini oldu ve Bulgar kilisesi İstanbul'a bağlandı. Hristiyanlığın kabulü ile devletin öteki hristiyan devletler nezdinde itibarı yükseldiği gibi içeride Slav nüfusla Bulgar nüfus arasında kültür kaynaşmasının yolları da daha iyi sağlandı. Bu kaynaşma, devlete kendi adlarını vermiş olmalarına rağmen, Bulgarlar'ın Slav dili ve kültürü içinde erimeleri biçiminde gerçekleşti.

Bulgar Devleti'nin Bizans aleyhine genişlemesi özellikle Simeon döneminde (893-927) olmuş, Bulgar ordusu Gelibolu yarımadasını ve Girit'e kadar olan sahayı ele geçirip İstanbul surlarına gelmiş, İstanbul'u almak için giriştiği hazırlıklar ise Simeon'un ölümüyle sonuçsuz kalmıştır. Simeon döneminde Bulgar kilisesinin bağımsızlığı ilân edilmiştir. Onun yerine geçen Petar zamanında (927-970) Bizans'la bir barış dönemi yaşanmış, oğlu II. Boris yapılan savaşlarda Bizans'a yenilmiş, hatta başşehir Preslav'ın adı Bizans imparatorunun adına izâfeten Yoanopolis olarak değiştirilmiştir. Böylece 971'de Trakya ve Kuzey Bulgaristan Bizans tarafından zaptedilmiş, batı ve güneybatı Bulgar toprakları bağımsızlığını korumuştur.

Buralardaki yönetim dört feodal (bolyar) kardeş David, Moisey, Aron ve Sa-

muil'e geçmiş, başşehirleri de başta Sredets, sonra Prespa, daha sonra da Ohri olmuştur. X. yüzyıl ortalarında Petar'ın yönetim döneminde toprağa bağlı köylülerin durumu çok daha ağırlaşmış ve köylüler feodal yönetim karşısında giderek gelişen bir tepki oluşturmaya başlamışlardır. Sonunda bu tepki kendisini bir din adamının şahsında tecessüm ettirmiş ve Bogomillik olarak tarihte yerini almıştır. Bogomiller sadece İncil'e inanmışlar, dış dünyayı ve resmî hristiyan kilisesinin görüşlerini reddetmişlerdir. Feodal düzenden şikâyetçi geniş köylü kitleleri, bu arada kendilerini ezilmiş hissederek öteki kişiler Bogomillik görüşlerine büyük bir samimiyetle sarılmışlar, günlük feodal hayattan kaçıp huzuru âdeta burada bulmak istemişlerdir. Böylece Bogomillik önemli bir sosyal hareket niteliği kazanmıştır. Ancak kilise ve yönetim buna şiddetle karşı çıkmıştır.

Dört bolyar kardeşten sonuncusu Samuil yönetimi üstlenmiş, ancak Bizans'ın hâkimiyetine geçme durumuna gelmiş olan Sofya 1001'de elden çıkmış, daha sonra Vidin, Üsküp ve öteki kaleler Bizans'ın eline geçmiştir. 1014'te Stumitsa yöresinde yapılan savaşta Bulgar ordusu Bizans ordusuna yok edilmiş, Samuil'in savaş alanından kaçması ve yeniden toparlanma teşebbüsleri de sonuçsuz kalmıştır. 1018'de ise İmparator Vasiliy'in Bulgar başşehri Ohri'ye girmesiyle Bulgar toprakları tamamıyla Bizans hâkimiyetine girmiş ve bu durum 1187 yılına kadar sürmüştür.

Bizans hâkimiyetinde Bulgar köylüsünün durumu kötüleşmiş, tarımda daha önceden var olan aynı vergi paraya çevrilmiş, bu ise köylüye önemli bir yük oluşturmıştır. Ayrıca yeni vergiler getirilmiş, XI. yüzyıl ortalarında Bizans'ta "pronia" denilen bir uygulama geliştirilmiş, bu da halk üzerinde büyük baskılara sebep olmuştur. Bunlara ilâve olarak ilki 1096-1097'de başlayan Haçlı seferlerinin Belgrad - Sofya - Filibe - İstanbul ve Arnavutluk - Makedonya - Trakya - İstanbul yollarını takip etmesi, buralardaki nüfusun hayatına ve mal varlığına olumsuz etkilerde bulunmuştur. Bu şartlar karşısında, özellikle daha 1040 yılında aynı vergilerin paraya dönüştürülmesiyle memnuniyetsizlik ayaklanma halini almış, Samuil'in torunu Petar Delyan liderliğinde başlayan ayaklanmada Belgrad'dan güneye doğru kayarak yerli bolyarların da desteğiyle Üsküp dahil olmak üzere birçok kale ele geçirilmiştir. An-

cak ayaklanma bir süre sonra bastırılmış, feodal yönetimin Bulgar köylüleri üzerindeki baskısı daha da ağırlaşmıştır.

Bu baskılar üzerine Bizans hâkimiyetine karşı 1185'te Tırnova çevresinde Bolyar Petar ve Bolyar Asen kardeşlerin önderlik ettikleri bir başka ayaklanma başladı. Köylülerin de önemli ölçüde destek verdikleri bu harekette önce eski başşehir Preslav'a girilmiş ve hemen hemen bütün Kuzey Bulgaristan ele geçirildikten sonra Trakya'ya yürünmüştür. Bizans imparatoru 1186'da bu toprakları yeniden zaptetmişse de Tuna'yı geçerek Kumanlar'a sığınmış olan Petar ve Asen kardeşler buradan sağladıkları ordu ile Kuzey Bulgaristan'ı yeniden ele geçirmişler ve 1187'de Bizans imparatorunu barış yapmak zorunda bırakmışlardır. Böylece Bizans ikinci Bulgar Devleti'ni tanımış, yönetimin başına da I. Asen geçmiştir. Daha fazla bağımsızlık isteyen bolyarlarla I. Asen arasındaki mücadelede I. Asen hayatını kaybetmiş (1196), yönetimin başına kardeşi Kalyan (1197-1207) geçmiş ve eski yerlerden bazılarını yeniden Bulgar topraklarına katmıştır. Daha sonra Boril (1207-1218) ve II. İvan Asen (1218-1241) zamanında içte merkezî devletin gücü artırılmaya çalışılmış, dışta da ülke çıkarları açısından değişken bir politika takip edilmiştir. Ancak bundan sonra Bulgar Devleti yönetiminin, bolyarların anlaşmazlıklarından ve güçlerinin giderek artmasından dolayı zamanla zayıflamış olduğu görülmektedir. 1241'lerde Bulgaristan Tatarlar'ın hücumuna uğramış, en güçlü bolyar grubunca yönetim başına getirilen Konstantin Tih'çe (veya Asen, 1257-1277) tarafından da düzen sağlanamamıştır. Kral (tsar) ve bolyar topraklarında çalışan köylülerin durumları giderek ağırlaşmıştır. Kral memurlarının suistimalleri ve diğer sebepler köylüler için durumu artık dayanılmaz hale getirmiştir. 1270'li yıllarda Tatarlar'ın ülkeye kuzeydoğudan başlattıkları baskılar günlük olaylardan olmuştur. Bunlara karşı gelmeye ise ne Tatarlar'ın vassâli durumunda olan kral ne de bolyarlar cesaret edebilmişlerdir. Bütün iç ve dış baskılara yani feodaliteye karşı bir ayaklanma harekati olmuş, bu hareket bir domuz çobanı olan İvaylo'ya izâfeten "İvaylo Ayaklanması" adıyla tarihe geçmiştir. Ayaklanma bütün ülkeyi sarıp İvaylo'yu adım adım krallığa kadar getirmiş, ancak sonunda o da öldürülmüştür. Bu dönemde artık devletin gücü kalmamış,

kendini kuvvetli hissedenden bolyar grubu kendi adaylarını tahta oturtmaya başlamış, böylece ülkede güçlü bolyarlar tarafından ayrı siyasî merkezler ortaya çıkarılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Statistiçeski Godişnik na Tsarstvo Balgariya, Sofia 1939; L. A. D. Dellin, *Bulgaria*, New York 1957; Tayyip Gökbilgin, *Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlâdi Fatihan*, İstanbul 1957; T. Yordanov — Hr. Marinov, *İkonomiçeska Geografiya*, Varna 1967; *Statistiçeski Godişnik na Nr. Balgariya*, Sofia 1969; *Problems of Transition from Capitalism to Socialism in Bulgaria* (nşr. Bulgarian Academy of Sciences), Sofia 1976; İ. M. Maergolza v.dğr., *Ekonomiçeskaya Geografiya Zarubejnih Sotsialistiçeskih Stran*, Moskva 1978; 100 Godini Balgarska İkonomika, Sofia 1978; *Statistiçeski Godişnik na Nr. Balgariya*, Sofia 1981; *Statistical Reference Book. P. R. Bulgaria*, Sofia 1984; *Statistiçeski Spravnoçnik na Nr. Balgariya*, Sofia 1985; Nazif Kuyucuklu, *Balkan Ülkeleri İktisadi 2: Bulgaristan*, İstanbul 1987; "La Potantiel Energetique de la P. R. Bulgaria", *Problemes Economiques*, V, Sofia 1981; B.-Ch. Jelavich, "Bulgaria", *EAm*, IV, 742-752; Akdes Nimet Kurat, "Bulgar", *İA*, II, 781-796; *TA*, VIII, 383-396; *EBr*, IV, 385-396; "Bulgarie", *EUn*, III, 681-692; *GSE*, III, 350 vd. NAZİF KUYUCUKLU

Osmanlı Dönemi. Osmanlılar'ın Rumeli'ye geçip Edirne ve Filibe'yi almaları üzerine bu bölgelere sınırı bulunan Bulgarlar'la ilk olarak temasa geçildi. Bulgar Çarı İvan Aleksandr Asen Osmanlılar'ın ilerlemesinden endişeye düşerek 1362 ile 1363 yılları arasında Osmanlılar'ın fethetdikleri bazı yerleri geri aldı. Ancak 1365'te ölümü Bulgar Devleti'nin parçalanmasına sebep oldu ve Bulgar topraklarının fethi kolaylaştı. Çarın büyük oğlu İvan Stratişimir Vidin ile Batı Bulgaristan'a, küçük oğlu veliaht Sasmanos (Şişman) ise Bulgar Krallığı'nın merkezi Tırnova ve Orta Bulgaristan ile Silistre, Niğbolu, Yanbolu, Sofya gibi yerlere hâkim olmuştur. Batı Bulgaristan'a hâkim bulunan İvan Stratişimir, kayınbiraderi Eflak Prensi Vladislav (Layko) ile damadı Bosna Kralı Tvartko'nun yardımıyla Şişman'ın elinden Sofya'yı alarak kardeşiyle mücadelesinde Osmanlılar'ın yardımını istedi. Ancak bu sırada Balkanlar'a göz dikmiş bulunan Macar Kralı Layoş 1365'te Vidin'i ele geçirdi ve Stratişimir ile ailesini Hirvatistan'a sürdü. Macar kralı ayrıca 200.000 kadar Bulgar'ı zorla Katolik yaparak Katolik rahipler vasıtasıyla Bulgarlar üzerindeki baskıyı arttırdı. Bu vaziyette dayanamayan Batı Bulgarları 1369'da Şişman ile Eflak prensini kendilerini kurtarmaya davet ettiler. Bunun üzeri-

ne Macarlar Vidin'den atıldı, fakat bir yıl sonra Layoş tekrar Vidin'e girerek büyük zulümlerde bulundu. Bununla beraber Vidin daha sonra Eflak Kralı Vladislav tarafından yeniden alınarak Stratişimir'e verildi ve kral Macar hâkimiyetini tanıdı. Bu sırada Kral Şişman Türkler'e karşı Avrupa'dan yardım talebinde bulunmak için ülkesinden geçen Bizans imparatoru Yuannis'i hapsetti ve 1367'de Türkler'le iş birliğine giderek Vidin'e bir saldırı düzenledi. Ancak Yuannis'in dayısı Savua Kontu Amadée Bulgarlar'a ait Süzebolu, Ahyolu ve Misivri'yi alıp Yuannis'i serbest bıraktığı gibi Eflak Prensi Vladislav ve Macarlar'dan sağladığı yardımla Kral Şişman'ı Vidin'den attı. Bu arada Eflaklılar 1373'te Niğbolu'yu işgal ettiler. Öte yandan güneyden de Osmanlılar tarafından sıkıştırılan Bulgarlar Trakya'dan atıldılar.

Bugünkü Bulgaristan'ı oluşturan topraklara karşı ilk Osmanlı fethatı I. Murad zamanında başladı. Edirne'nin fethi sırasında Meriç vadisine hâkim ve Edirne'yi koruyacak biçimde bulunan Çirmen fethedildi. Ardından Yanbolu Timurtaş Paşa, Zağra ve çevresi ise Lala Şâhin Paşa tarafından alındı. Fethedilen bu yerlere Anadolu'dan Türk göçmenler getirilerek nüfus artırıldı ve bölge idarî teşkilâtta Rumeli eyaleti içerisine dahil edilerek Çirmen, Hasköy, Çırpan, Akçakızanlık, Yeni Zağra ve bugün Türkiye'nin Ergene bölgesiyle Eynepazarı ve Tekirdağ vilâyetinden meydana gelen ilk Osmanlı sancaklarından olan Çirmen sancağı teşkil edildi. Böylece Türkler bölgeye kesin olarak yerleştiler. Nitekim XVI. yüzyılda (1530) sancak nüfusunun % 88'i (yaklaşık 35.000) müslüman Türkler'den, % 12'si de (yaklaşık 5.000) Bulgar, Rum ve diğer gayri müslimlerden meydana gelmekteydi. III. Murad döneminde de nüfusun % 87'si (yaklaşık 59.000) müslüman Türkler'den, % 13'ü (yaklaşık 9.000) Bulgar ve diğer müslüman olmayan unsurlardan teşekkül etmekteydi.

Osmanlılar'ın Balkanlar'da Morava'ya kadar ilerlemesi ve Sırp Krallığı'yla sınır komşusu olması Sırp ve Bosna Slavları arasında endişe doğurarak bu iki prensliğin birleşmesine ve Osmanlılar'a karşı birlikte hareket etme kararı almalarına yol açtı. Nitekim 1388 yılında, Neşri ve Hoca Sâdeddin Efendi'nin bildirdiğine göre Lala Şâhin, Âşıkpazazâde'nin kaydettiğine göre ise Timurtaş Paşa'nın kumandasında Bosna'ya akında bulunan 20.000 kişilik bir akıncı kuvveti, Bosna